

ТВАРИННИЦТВО УКРАЇНИ У СВІТОВОМУ ГАЛУЗЕВОМУ РОЗВИТКУ

І. Т. Кіщак, доктор економічних наук, професор

Н. О. Корнєва, кандидат економічних наук, доцент

Миколаївський національний університет імені

В. О. Сухомлинського

О. Є. Новіков, доктор економічних наук, доцент

Миколаївський національний аграрний університет

Досліджено окремі складові впливу на розвиток тваринництва України у порівнянні з світовим рівнем ведення галузі; визначено стан та першочергові напрями розвитку аграрної сфери в контексті зовнішньоекономічної діяльності держави та формування експортного потенціалу.

Ключові слова: тваринництво, зовнішньоекономічна діяльність, продукція, експорт, імпорт, митниця, розвиток.

Постановка проблеми. Важливим напрямом у сфері аграрних досліджень є оцінка розвитку тваринництва, як важливої складової продовольчої безпеки на внутрішньому ринку держави, та формування експортного потенціалу продукції галузі. Наразі у тваринництві спостерігається стан загальної глибокої трансформаційної кризи та інституційної неврівноваженості, нерозвиненості ринкової інфраструктури, непрозорості та нестабільності ринкових відносин та соціально-економічної нестабільності. Поряд з цим беззаперечним є факт несформованості системи адаптації економічного механізму щодо організації сталого розвитку і функціонування галузі в умовах ринку.

Не викликає сумніву те, що головним стримуючим чинником насичення вітчизняного ринку тваринницькою продукцією (виробництва України) є сучасний депресивний стан тваринництва країни. Нині чітко відслідковується несиметричність нинішнього стану тваринництва і наявних можливостей його розвитку (ресурсний потенціал кормової бази, здатність та можливість до раціонального розміщення галузей відповідно до територіальних та природно-кліматичних умов

регіонів держави, невикористаний потенціал генетично обумовленої продуктивності тварин та птиці та ін.)

Про важливість сталого і ефективного функціонування галузі тваринництва багато і справедливо стверджується на різних рівнях держави. Заслуговують на увагу результати науково-практичних досліджень в частині формування продовольчого ринку П. Т. Саблука [11], Б. Й. Пасхавера [1], стратегічних напрямів розвитку тваринництва [2,4,13,15] та формування експортного потенціалу галузі [16,17,18]. Сучасній ситуації у сфері тваринництва властиві проблемні аспекти на національному рівні, що потребують відповідного дослідження з урахуванням світових досягнень.

Метою статті є здійснення порівняльної оцінки стану тваринництва України зі світовим його галузевим розвитком.

За авторським розумінням, сучасні реалії насичення ринку продовольчою, зокрема тваринницькою, продукцією вітчизняного виробництва свідчать про пріоритетність бізнесових інтересів підприємницьких структур надання переваг світовим досягненням, ніж впровадженням результатів науково-дослідних розробок вітчизняних науковців у профільній сфері. Тут власне реалізується принцип «бізнес не знає кордонів», коли підтримуються бізнесові структури державними органами в межах (а інколи і не в межах) чинного вітчизняного законодавства. Переважання інтересів власне бізнесових структур в частині імпорту дешевої (невідомо якого походження і якості) продукції (сировини) свідчить що найменше про:

а) наявність контрабандного ввезення в Україну м'ясо-молочної продукції, диспаритету цін на внутрішньому ринку, нечітких правил гри й стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства, відставання в технологіях від рівня світових виробників та інших стримуючих складових [9];

б) незацікавленість підприємницьких структур в розвитку власної діяльності з виробництва тваринницької продукції внаслідок нестабільності ситуації в країні;

в) впливу світових транснаціональних компаній (до складу яких входять окремі вітчизняні підприємницькі структури) на профільні органи влади та органи представницької влади;

г) підтримку державними органами провідних бізнесових структур з певним урахуванням власних інтересів;

д) неконтрольований розвиток вертикальних інтеграційних процесів з перерозподілу власності на селі та формування трансрегіональних агрохолдингових структур, діяльність яких із значним підвищенням конкурентоспроможності виробництва (в першу чергу і в більшості рослинницької продукції) сприяє вимиванню коштів із сільських територій, зростанню в них соціальної напруги та обмежує розвиток тваринницьких видів аграрного бізнесу (При викладенні вищезазначеного авторі свідомі відносно власного бачення та розуміння ситуації, яка може не співпадати з думками інших науковців та практиків).

Відповідно до «Стратегічних напрямів розвитку сільськогосподарства України на період до 2020 року» (м. Київ, 2012р.), індикаторами розвитку тваринництва визначено: а) збільшення виробництва валової продукції у 2015 році до 62,3 млрд грн, у 2020 році – до 83,4 млрд грн проти 41,8 млрд грн у 2010 році; б) нарощування обсягів виробництва м'яса (в забійній вазі) у 2015 році до 3,2 млн тонн, у 2020 році – до 4,4 млн тонн проти 2,0 млн тонн у 2010 році [13]. Серед «Стратегічних напрямів ...» на національному рівні передбачена зовнішньоекономічна діяльність сільського господарства у цілому, в тому числі тваринницької галузі. Відповідно до цього зазначено, що Україна має значні можливості для експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, обсяги виробництва яких суттєво перевищують можливості внутрішнього споживчого ринку. Це підтверджується тим, що у 2005 році обсяг експорту знаходився на рівні 6,0 млрд дол. США, імпорту – 2,7 млрд дол. США, у 2011 році показники становили 13,1 та 6,7 млрд дол. США. Відповідно зросло й експортно-імпортне сальдо: від 3,3 до 6,6 млрд дол. США (Аграрна сфера економіки країни є єдиною, що має тільки позитивне зовнішньоторгове сальдо всі роки незалежності).

Основними експортними продуктами аграрного виробництва в Україні є зернові культури, насіння олійних культур та соняшникова олія. Зважаючи на сучасний стан пріори-

тетності розвитку рослинницької галузі, існують всі підстави вважати, що ця продукція і надалі домінуватиме в структурі українського експорту, а основними ринками її збуту будуть країни СНД, Близького Сходу, Північної Африки. Згідно з попередніми домовленостями з Європейським союзом, Україні дозволено безмитно експортувати 1600 тис тонн зернових першого року та до 2 млн тонн через п'ять років. Одночасно зростуть квоти на пшеницю – від 950 тис. тонн до 1 млн тонн, кукурудзу - від 250 до 350 тис. тонн та ячмінь – від 400 до 650 тис. тонн. Квоти на курячі тушки, яловичину та свинину складуть 20,12 та 40 тис. тонн відповідно [12].

За результатами 2014 року обсяг товарообігу України з країнами Європейського союзу зріс на 5% та наблизився до рівня 5 млрд дол. США. За чотири місяці 2015 року державою вичерпано квоти на поставку меду, зерна, кукурудзи та овочевої продукції. Зазначимо, що в поточний період в структурі експорту сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках рослинництво займає провідне місце, а продукція тваринництва взагалі не пропонується.

Враховуючи минулі тенденції, очікується зростання обсягу експорту продукції АПК у 2015 році до 17,5 млрд дол. США, у 2020 році до 34 млрд дол. США. Стосовно імпорту аграрної продукції, то за таких умов він дорівнюватиме у 2015 році 7,5 млрд. дол. США, у 2020 році – 11,0 млрд дол. США. Головним результатом має бути очікуване поступове зростання позитивного сальдо зовнішньої торгівлі продукцією АПК понад 20,0 млрд дол. США. Разом із тим, експортний потенціал сільського господарства використовується не повністю. Основними факторами, що стримують розкриття експортного потенціалу українського агровиробництва, є: неповна інтеграція вітчизняного агровиробництва в світовий ринок на тлі тенденцій економічної глобалізації; нестабільність державної політики експортно-імпортного регулювання, особливо продукції тваринного походження; домінування концепції «соціальності низьких внутрішніх цін» над концепцією прибутковості виробництва при стабільності внутрішнього ринку; відсутність системної та збалансованої політики стимулювання розвитку

тваринництва та підтримки зовнішньоекономічної активності агровиробників.

З урахуванням досвіду функціонування світового сільського господарства основними стратегічними цілями розвитку національного аграрного господарства є:

а) збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції та продуктів її переробки (індикатор розвитку - зростання обсягу експорту продукції АПК у 2015 році до 17,5 млрд. дол. США, у 2020 році – до 34 млрд. дол. США);

б) збільшення виробництва продукції, що імпортується (імпортозаміщення). Індикатори розвитку: зростання позитивного сальдо зовнішньої торгівлі продукцією сільського господарства та продуктами харчування у 2015 році до 10,0 млрд. дол. США, у 2020 році – до 23,0 млрд дол. США; скорочення обсягів імпорту м'яса (у 2008 році імпорт м'яса складав 28,9% до виробленого в Україні, у 2010 році – 18,4%) та молока (відповідно 2,0 та 2,4%).

Досягнення зазначеного потребує реалізації пріоритетних завдань: формування конкурентоспроможної на зовнішніх ринках структури експорту за рахунок збільшення виробництва органічної продукції, продукції з високою доданою вартістю, продуктів, що мають підвищений попит у зарубіжних країнах; запровадження політики стимулювання маркетингової кооперації та становлення саморегульованих об'єднань виробників, державної підтримки експорту непрямыми механізмами (вдосконалення роботи зовнішньоекономічних структур, укладення довгострокових угод, проведення цільових досліджень, промоування вітчизняної продукції та ін.); підтримка розробки, впровадження та міжнародного визнання колегіальних зонтичних торговельних марок чи знаків якості, систем стандартів та контролю, що забезпечують повну відповідність вимогам, стандартам чи обмеженням того чи іншого закордонного ринку збуту; формування постійно діючої системи зміцнення позицій вітчизняних товаровиробників на традиційних та освоєння нових експортних ринків; стимулювання державою перетворення національних виробничих та експортних компаній у транснаціональні для забезпечення

довгострокової присутності України на глобальних аграрних ринках; створення умов для зростання інвестицій в логістичну та транспортну інфраструктуру для здешевлення невикористаних статей витрат на вітчизняну продукцію, що реалізується на міжнародному ринку; сприяння розвитку виробництва в Україні сільськогосподарської продукції та продуктів харчування, внутрішній попит на яку задовольняється за рахунок імпорту.

При цьому оцінку ефективності експортно-імпортних операцій на світовому ринку тваринницької продукції необхідно проводити з метою визначення пріоритетних напрямів розвитку тваринницьких галузей (молочне та м'ясне скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво тощо) та враховуючи результативність ефективності експорту-імпорту продукції відносно собівартості її виробництва. За даними Н. В. Потриваєвої, протягом 1998-2009 років імпорт м'яса був економічно вигідним, оскільки здійснювався за цінами, що на 30-50% були нижчими за собівартість виробництва продукції вітчизняними товаровиробниками [6]. У 2014 році рівень рентабельності виробництва м'яса великої рогатої худоби становив мінус 35,6%; м'яса птиці – мінус 9,0% при рівні рентабельності свинини – 6,0% та молока – 11,0%. Щорічно акумульований податок на додану вартість компенсував виробникам тваринницької продукції до 12% рентабельності.

Імпортована тваринницька продукція (свинина) є однією із основних бюджетоформуючих товарів діяльності митного поста «Миколаїв-морський». У 2013 році постом оброблено 820,7 тонн свинини на загальну суму за митним обрахуванням вартості – 22,1 млн грн (платежі склали 7,1 млн грн при митній вартості одиниці товару 26,9 грн). У порівнянні з 2012 роком у 2013 році збільшено суму надходження сплачених митних платежів по товарній групі «свинина морожена» на 20,0 млн. грн. (фактично склали 55,9 млн грн); «субпродукти істівні великої рогатої худоби» – на 10,4 млн грн (фактично склали 16,0 млн грн). За товарною структурою імпортованої продукції у зоні діяльності митного поста «Миколаїв-морський» у 2013 році 27%

займали харчові товари (морожені м'ясо і риба), які забезпечили 74% сплачених митних платежів у сумі 69,5 млн грн [7,8].

З точки зору суспільно-громадського значення імпорту, для останнього є характерними протирічні складові. З одного боку, імпортуючи ту чи іншу продукцію (сировину), країна підтримує бюджет держави, яка експортує цю продукцію, з другого – тваринницька продукція є необхідною і життєвою складовою раціону харчування людини.

З метою дослідження стану та перспектив розвитку тваринництва як на національному, так і міжнародному рівнях, на підставі статистичних матеріалів Всесвітньої організації з продовольства та сільського господарства ООН – ФАО ООН здійснено вибіркиму порівняльну оцінку показників розвитку галузі України за аналогічними даними країн світу [12,19].

Відповідно до мети дослідження в таблиці 1 наведено чисельність сільськогосподарських тварин і птиці в Україні за 1990 – 2010 роки (на кінець року) у порівнянні зі світовими показниками. Дані таблиці 1 свідчать про незначну питому вагу чисельності сільськогосподарських тварин та птиці держави до їх світової чисельності: 0,1 – 2,2%; при цьому відслідковується тенденція різкого скорочення чисельності тварин в державі за 2000 – 2010 роки.

Оцінка відносної результативності функціонування тваринництва ґрунтується на показниках обсягів виробництва продукції тваринництва. Загальні обсяги виробництва тваринницької продукції знаходяться в прямій залежності як від чисельності тварин, так і від їх фактичної продуктивності.

У таблиці 2 наведено обсяги виробництва тваринницької продукції в Україні у порівнянні зі світовими показниками за період 1990-2011 років.

Дані таблиці 2 свідчать про: а) скорочення обсягів виробництва м'яса в Україні при його нарощуванні у світі (питома вага України до світового виробництва у 2000 – 2011 роках складає лише 0,7%; б) аналогічно - скорочення обсягів виробництва молока за аналізований період; в) певну стабільність виробництва яєць на рівні 0,9-1,1 млн шт. у 1990 та 2011 роках.

Таблиця 1

Чисельність сільськогосподарських тварин і птиці, млн. гол.

Показники	Велика рогата худоба			Свині			Вівці і кози			Птиця (всіх видів)		
	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.
Україна	24,6	9,4	4,5	19,4	13,1	8,0	8,4	1,9	1,7	246,1	123,7	203,8
Весь світ	1448,7	1482,7	1595,2	864,7	884,6	963,0	1781,1	1801,6	1919,2	12264,5	16727,9	22168,2
Україна в % до світу	1,7	0,6	0,3	2,2	0,9	0,8	0,5	0,1	0,1	2,0	0,7	0,9

Таблиця 2

Виробництво тваринницької продукції в Україні та світі

Показники	М'ясо (у забійній вазі), млн. тонн			Молоко, млн. тонн			Надій від корови, кг			Яєць, млн шт		
	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.	1990 р.	2000 р.	2010 р.
Україна	404,8	201,6	211,8	24,5	12,7	11,2	2823	4082	4174	0,9	0,5	1,1
Весь світ	179,9	235,2	292,8	542,5	579,1	720,9	2147	2218	2394	37,6	55,3	68,9
Україна в % до світу	2,4	0,7	0,7	4,5	2,2	1,6	-	-	-	2,4	0,9	1,5

З точки зору здійснення оцінки ефективності функціонування галузі розглянуто його якісну складову: виробництво основних видів тваринницької продукції у розрахунку на одну особу. Обсяги виробництва основних видів тваринництва на одну особу у країнах світу (найбільше та найменше) і Україні за 1990- 2011 роки представлено в таблиці 3.

Таблиця 3

Виробництво основних видів продукції тваринництва на одну особу, кг

Країни	М'ясо (у забійній вазі)		Молоко		Яйця, штук	
	1990 р.	2011 р.	1990 р.	2011 р.	1990 р.	2011 р.
Найбільше (м'ясо)						
Данія	301	367	923	873	16	14
Нідерланди	183	159	751	707	43	41
Канада	101	126	288	242	11	13
Найменше (м'ясо)						
Китай	26	58	6	30	7	21
Бразилія	52	120	101	163	8	11
Греція	52	39	176	172	12	9
Найбільше (молоко)						
Данія	301	367	923	873	16	14
Нідерланди	183	159	751	707	43	41
Швейцарія	70	62	568	535	5	6
Найменше (молоко)						
Китай	26	58	6	30	7	21
Бразилія	52	120	101	163	8	11
Іспанія	88	118	169	163	17	18
Найбільше (яйця)						
Нідерланди	183	159	751	707	43	41
Угорщина	156	88	280	173	25	14
Румунія	70	47	164	241	18	15
Найменше (яйця)						
Швейцарія	70	62	568	536	5	6
Бразилія	52	120	101	163	8	11
Аргентина	114	111	192	255	9	12
Весь світ	34	42	103	103	7	10
Україна	84	47	472	243	18	24

Відповідно до даних таблиці 3, Україна за окремими показниками має певні стабільні позиції з виробництва тваринницької продукції в порівнянні з світовими аналогами. У цілому поряд з цим за показником «найбільше» Україною в 3,6 рази менше вироблено м'яса, ніж у Данії (1990 р.) та у 7,8 рази у 2011 році; аналогічно молока: Данія – 1,9 рази (1990 р.) та 3,6 рази (2011 р.); За показником «яйця» Україною їх в 2,3 рази менше вироблено, ніж у Нідерландах (1990 р.) та у 1,7 рази – у 2011 році. З точки прагматичного підходу до розвитку галузі тваринництва та залучення досвіду світового значення наступною країною, яка займає провідне місце у світі з найбільшого виробництва продукції тваринництва (м'ясо та молоко) в розрахунку на одну особу, є Нідерланди.

Результати вищевизначеного дозволяють стверджувати про те, що сучасний стан галузі в Україні потребує змін стереотипів діяльності підприємницьких структур з урахуванням світового досвіду виробництва тваринницької продукції, що досягається за рахунок: збалансованості за економічними, правовими, технологічними та екологічними критеріями рішень розвитку галузі; державного стимулювання застосування прогресивних за технологічністю та продуктивністю засобів виробництва; синергії науки та практики: підпорядкування науково-дослідних розробок проблемам практики та цілям виробництва продукції тваринництва.

Висновки. 1. Галузь тваринництва є специфічним сектором національної економіки, яка на основі використання земельних і економіко-технологічних ресурсів на інноваційних засадах діяльності є ключовою сферою у забезпеченні системи повноцінного харчування населення держави та формування експортно орієнтованого потенціалу тваринницької продукції.

2. Стан галузі за двадцятирічний період засвідчив як про зниження потенціалу тваринництва у внутрішньому середовищі, так і зменшення його питомої ваги у світовому галузевому розвитку. Розвиток вітчизняного тваринництва у найближчій та віддалених перспективах має базуватись на досягнутих результатах та досвіді його раціонального ведення і відповідно забезпечуватися економіко-технологічними,

нормативно-правовими, державним регулюванням та організаційно-управлінськими складовими на національному рівні, враховуючи особливості ведення галузі в економічно розвинутих країнах світу, що, в свою чергу, потребує подальших науково-практичних досліджень та розробок.

Список використаних джерел:

1. Виклики і шляхи продовольчого розвитку / Б. Й. Пасхавер [та ін.]. – К. : Інститут економіки та прогнозування, 2009. – 432 с.
2. Кіщак І. Т. Ефективність використання бюджетних коштів на стабілізацію чисельності поголів'я тваринництва у Миколаївській області / І. Т. Кіщак, Н. О. Корнева // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2014. – Вип. 1(77). – С. 26-33.
3. Корнева Н. О. Організаційно-економічний механізм функціонування тваринницьких продуктивних підкомплексів у регіоні : Дис... канд. економ. наук зі спец. : 08.00.03. / Н. О. Корнева ; МДАУ. – Миколаїв, 2007. – 199 с.
4. Месель-Веселяк В. Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 3-8.
5. Новак І. М. Стан та проблеми виходу підприємств молокопереробної галузі Вінницької області на світові ринки / І.М. Новак // Бізнес-навігатор – Херсон, 2011. – С. 48-54.
6. Потриваєва Н. В. Стратегічні пріоритети розвитку агропродовольчого підкомплексу України в умовах світової глобалізації: [Монографія] / Н. В. Потриваєва. – Миколаїв: МДАУ, 2012. – 312 с.
7. Режим доступу : <http://mk.sfs.gov.ua/okremi-storinki/mitni-punkti/115410.html> Митний пост «Миколаїв-морський»
8. Режим доступу: <http://mk.sfs.gov.ua/dfs-u-regioni/mitnitsya/> (Миколаївська митниця Міндоходів)
9. Рибальченко В. Що влада посіє, те фермер і пожне / В.Рибальченко// Голос України, 2015. - 28 квітня.
10. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 806-р.
11. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія / П. Т. Саблук, О. Г. Білус, В. І. Власов. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 630 с.
12. Сільське господарство України : статистичний збірник. / за ред. Н. С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України ; 2013. – 402 с.
13. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка// Нац. наук. центр «Інститут аграрної економіки» НААН України. – К.; 2012. – 182 с.
14. Сумна доля хлібного поля // Голос України. – 14 травня 2015 р.
15. Топіха І. Н. Проблеми розвитку тваринництва та основні шляхи їх вирішення / І.Н. Топіха // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – Миколаїв, 2004. – Вип. 2, Т. 1. – С. 284-291.
16. Шлапак О. В. Розвиток і можливості захисту вітчизняного м'ясного скотарства в умовах СОТ / О. В. Шлапак // Економіка і прогнозування. – 2013. – № 1. – С. 97-108.
17. Шолойко А. С. Оцінка структури державної фінансової підтримки Укгалузі тваринництва відповідно до класифікації СОТ / А. С. Шолойко // Облік і фінанси АПК, 2010. – № 3. – С. 17-21.

18. Шуст О. А. Економічні проблеми державної підтримки українського скотарства / О.А. Шуст // Сталий розвиток економіки. – 2011. - № 6. – С. 13-17.
19. ФАО ООН [Електронний ресурс] : WEB - сайт - Режим доступу: [http\\www.fao.org](http://www.fao.org).

*И. Т. Кищак, Н. А. Корнева, А. Е. Новиков. **Животноводство Украины в мировом отраслевом развитии***

Исследованы отдельные составляющие влияния на развитие животноводства Украины по сравнению с мировым уровнем ведения отрасли; определено состояние и первоочередные направления развития аграрной сферы в контексте внешнеэкономической деятельности государства и формирования экспортного потенциала.

Ключевые слова: *животноводство, внешнеэкономическая деятельность, продукция, экспорт, импорт, таможня, развитие.*

*I. Kiszczak, N. Korneva, O. Novikov. **Ukrainian livestock in global industry development***

The impact of individual components on the development of Ukrainian livestock compared to the world level of the industry is investigated. The status and priority directions of agrarian sector's development in the context of foreign economic activities and formation of the export potential are defined.

Key words: *livestock, foreign trade, production, export, import, customs and development.*